

Allemaal beessies in de duinen

THEO VERSTRAEL

Duinen hebben voor vele soorten dieren een zeer grote waarde als voortplantingsgebied en biotoop om voedsel te zoeken. Andere dieren gebruiken de duinen voor de doortrek of om te overwinteren. Toch wordt lang niet overal op verantwoorde wijze met deze grote natuurwaarden omgesprongen. Plezierjacht op vogels en zoogdieren, isolatie van (deel)populaties en verstoring door recreatie vormen problemen voor de duinfauna in veel duingebieden.

Wat moet er dan gebeuren? Hoe kan het beter? In de visie van de Stichting Duinbehoud voor 2020 worden beloftevolle ideeën aangedragen om knelpunten weg te nemen of de effecten ervan te verminderen.

Romantisch zingende Nachtegalen, aan het oog onttrokken door een dicht struweel. Voor velen is dát het symbool van de in de duinen levende fauna. Anderen denken vooral aan luidruchtig opvliegende Fazanten of de melancholieke zang van de Fitis. Vogels zijn immers voor velen de belangrijkste fauna-groep in de duinen. Liefst 140 van de ca. 190 Nederlandse broedvogels kunnen in dit smalle, kleine stukje van ons land (nog geen 2% van Nederland) worden aangetroffen. Honderdduizenden trekvogels worden opgestuwd door de Noordzee en trekken over de duinen naar hun zuidelijker gelegen overwinteringsgebieden. In de duinen zoeken zij

naar voedsel en dekking. Meer geharde soorten trotseren er de Hollandse winters.

Maar wat fauna betreft, is er natuurlijk veel meer onder de zon dan alleen vogels. Pas recent is ontdekt dat verschillende soorten vleeermuizen de duinen intensief gebruiken als foerageergebied, terwijl in de duinzoom veel kraamkolonies aanwezig blijken. In westelijk Nederland bieden alleen de duinen voldoende rust, dekking en voedsel voor de sterk bedreigde Zandhagedis en Levendbarende hagedis (alleen voorkomend op Terschelling en Zeeland), terwijl ook voor de Boomkikker (alleen in Zeeuws-Vlaanderen) en Heikikker (alleen op Texel) de duinen geschikte voortplantingsmogelijkheden bieden. Liefst 38 soorten dagvlinders, 55% van het totale Nederlandse soortenbestand, treffen in de duinen voldoende geschikte waardplanten aan om hun eieren af te zetten. Uit de schaarse gegevens van de overige ongewervelde dieren blijkt, dat de duinen circa de helft van alle Nederlandse spinnendoders herbergen en dat meer dan de helft van de graafwespen in de duinen kan worden aangetroffen.

Plezierjacht

Welke kansen liggen er nu voor de fauna in de duinen van de nabije toekomst? Heel veel eigenlijk, mits aan een aantal voorwaarden wordt voldaan. Allereerst dient zo snel mogelijk de plezierjacht volledig uit de duinen (en andere natuurgebieden, liefst uit heel Nederland) te verdwijnen. Deze vanuit natuurbeheer onnodige activiteit brengt veel dierenleed en verstoring met zich mee. De dieren waarop nu nog wordt gejaagd, zoals het Konijn, zullen minder schuw worden waardoor het duingebied ook nog eens aantrekkelijker wordt voor de natuurgerichte bezoeker.

Bij problemen met de fauna, zoals schade aan omliggende landbouwgebieden, zullen bij voorkeur andere middelen moeten worden toegepast, zoals het (tijdelijk) inrasteren van bepaalde terreindelen die gevoelig zijn voor begrazing door Konijnen, of het levend wegvangen van bepaalde soorten om ze elders weer de vrijheid te geven. Ook het plaatsen van een ree-kerend raster langs een drukke verkeersweg kan hiertoe worden gerekend. Jacht zal dus alleen ter hand mogen worden genomen wanneer andere middelen niet het beoogde effect hebben en jacht wel doeltreffend is. Dit afschot dient dan te worden uitgevoerd door eigen personeel van de beherende instantie.

Herstel van verbindingen

Dispersie is een belangrijke factor in het leven van veel dieren. Jonge dieren die uit hun geboortegebied worden gejaagd door de volwassen exemplaren, zwervende exemplaren die op zoek zijn naar een geschikt plekje of een rondtrekkend groepje

Romantisch zingende nachtegalen...
(foto: Het Vogeljaar/Jos Korenromp).

Goede mogelijkheden voor de herintroductie van het Edelhert zijn er in de Kenemerduinen (foto: Ministerie LNV, directie VEB).

dieren in de winter, zij alle hebben er baat bij als geschikte leefgebieden bereikbaar zijn. Uitwisseling van individuen tussen duingebieden is op dit moment voor veel soorten echter niet of slechts beperkt mogelijk. Dichte bebouwing, druk bereiden strandslagen, rasters, industriegebieden en onnatuurlijke watergangen zijn even zovele barrières voor veel soorten. Oplossingen zijn niet altijd eenvoudig, maar er zijn wel mogelijkheden. Zo biedt het ontwikkelen van een natuurlijke duinzoom, de geleidelijke overgang van duinen naar polderland, fantastische kansen voor de fauna. Vooral de grote zoogdieren als Ree en Edelhert zullen zich in een luilekkerland wanen waar een overvloed aan dekking en voedsel dicht bij elkaar te vinden is. Ook vogels, zoals Havik en Geelgors, en verschillende soorten dagvlinders (Landkaartje, Rouwmantel) zullen deze gradiënten goed kunnen waarderden. In natte situaties liggen er wellicht mogelijkheden voor in Nederland schaars wordende amfibieën als Ringslang en Boomkikker. Terwijl het herstellen van oost-west verbindingen zeker lokaal een reële oplossing is, zal het herstel van noord-zuid verbindingen waarschijnlijk veel moeilijker te realiseren zijn. Woonwijken laten zich nu eenmaal niet gemakkelijk verplaatsen en het Noordzeekanaal kunnen we niet gaan dempen. Maar in de inrichting van randzones en stedelijk groen bestaan wel degelijk mogelijkheden voor het creëren van "corridors" waarvan dieren gebruik kunnen maken om van het ene naar het andere gebied te migreren. Deze mogelijkheden moeten uiteraard ten volle worden benut. Ook strandslagen die met de auto toegankelijk zijn, zoals de Wassenaarse, Duindamse en Zandvoortse Slag, vormen een grote barrière. Hier kunnen inventieve verbeteringen worden aangebracht, zoals ecoducten en paddentunnels. Ook snelheidsbeperkende maatregelen kunnen hier veel verbetering brengen voor de fauna. Tot slot moeten allerlei barrières binnen de duingebieden zelf worden aangepakt. Zo is er natuurlijk geen plaats meer voor binnenrasters.

Herstel van verstuingen

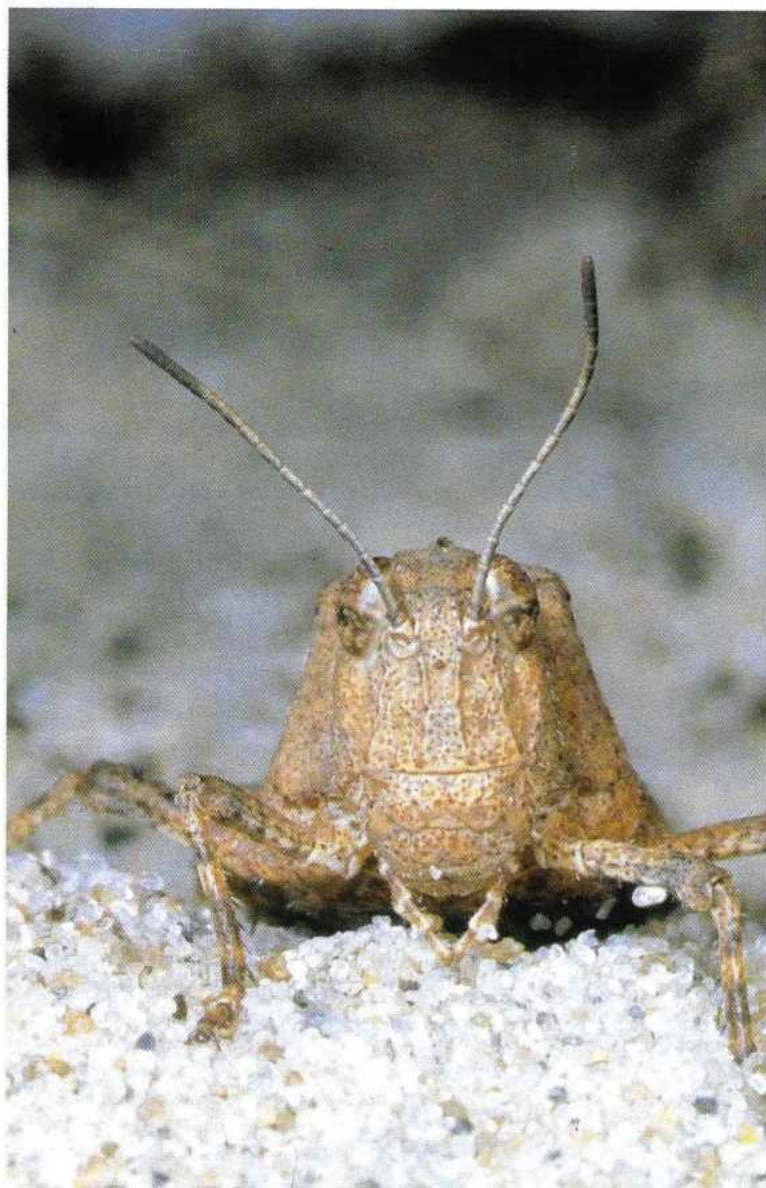
Vastleggen van stuivend zand is lange tijd hét devies geweest in duingebieden. Van die dwaling wordt gelukkig steeds meer teruggekomen. In de visie van de Stichting Duinbehoud neemt het herstellen van verstuingenprocessen een prominente plaats in, wat onder andere moet leiden tot het herstel of zelfs de terugkeer van de fauna die kenmerkend is voor kaal, stuivend zand. Verschillende groepen ongewervelde dieren, zoals graafwespen en bijen, zullen hiervan kunnen profiteren. Daarnaast bieden grote verstuingen met grazige vegetatie in de nabijheid wellicht goede mogelijkheden voor de Zandhagedis, terwijl de duinen ook meer geschikt worden voor een zeldzame vogel als de Kleine plevier.

Begrazing

De verminderde begrazing door Konijnen na introductie van de myxomatose, de voortdurende vastlegging van de duinen en de toevoer van voedingsstoffen door zure neerslag zijn belangrijke oorzaken van het dichtgroeien van verscheidene duingebieden met Duinriet en struiken. Het wekt dan ook geen verwondering dat vooral de fauna-elementen van duingraslanden de laatste jaren sterk achteruit zijn gegaan. Bij vogels gaat het om soorten als Veldleeuwerik, Paapje, Grauwe klauwier en Nachtzwaluw, terwijl ook onder de Zandhagedissen en diverse dagvlindersoorten, waaronder Duinparelmoervlinder en Grote parelmoervlinder, een hoge tol is geëist. Momenteel worden vooral paarden en koeien ingezet om deze ontwikkeling in een andere richting te sturen, wat al tot beloftevolle resultaten heeft geleid. In de visie wordt ervan uitgegaan dat het inzetten van koeien en paarden van tijdelijke aard is; hun taak moet in 2020 zijn overgenomen door natuurlijke grazers en knabbelaars als Konijn, Ree of Edelhert. Het herstel en de verdere ontwikkeling van natuurlijke duingraslanden staat daarbij voor ogen.

Vochtige duinvalleien

De terugkeer van vochtige duinvalleien zal vooral voor veel ongewervelden en voor amfibieën goed nieuws zijn. De vele bloeiende planten zullen aan vele ongewervelde dieren voedsel, dekking en mogelijkheden voor voortplanting bieden. Libellen, slakken, schaatsenrijders en waterinsekten zullen meer kansen hebben dan in de huidige infiltratieplassen en -kanalen. Wellicht zullen ook inmiddels verdwenen fauna-elementen weer ten tonele verschijnen, als zij de voor hen geschikte leefgebieden tenminste kunnen bereiken. In het relatief schone, ondiepe water zullen verschillende soorten salamanders, kikkers (waaronder de Boomkikker) en padden eieren kunnen afzetten. In de rietvelden, die in de grotere valleien zullen ontstaan, kunnen Geoorde fuut, Roerdomp en Blauwe kiekendief gaan broeden, naast andere zeldzaam geworden soorten als Waterral en Porseleinhoen. En wellicht zal er in de verre toekomst, wanneer heel Nederland niet meer gebukt gaat onder de zware last van de PCB-vervuiling, ook weer ruimte zijn voor de Otter, zowel in de duinen als in de duinzoom.

Ook voor sprinkhanensoorten zijn de duinen een belangrijk biotoop (foto: Aart Noordam).

Het Landkaartje zoekt de gradiëntrijke duinzoom op (foto: Aart Noordam).

(Her-)introductie

In de huidige duinfauna ontbreken nog enkele belangrijke elementen, vooral onder de grote zoogdieren. Deze dieren struinden in historische tijden wel door deze streken. Van verschillende soorten is de kans gering dat zij op eigen kracht de duinen zullen bereiken, omdat de barrières te groot en/of te veelvuldig zijn. Toch kunnen zij een belangrijke

bijdrage leveren aan het functioneren van het duinecosysteem als geheel. Herintroductie ligt dan voor de hand, maar alleen nadat in een grondig onderzoek de levensmogelijkheden van de betreffende soorten in de duinen en de invloed op hun omgeving is uitgezocht.

Gezien de kennis over de levenswijze van Reeën in duinbiotopen en hun grote waarde in ecologisch en rekreatief opzicht, kan met het uitzetten van deze soort in de nu nog niet bezette gebieden snel worden begonnen. Ook voor Edelherten liggen er waarschijnlijk mogelijkheden in grote, aaneengesloten duingebieden zoals de Kennemerduinen.

Fauna in het duinbeheer

Hoe mooi de duinen er ook uitzien, hoe veel soorten ook worden geherintroduceerd, alleen als in het natuurbeheer rekening wordt gehouden met de fauna kunnen de grote potenties goed tot uitdrukking worden gebracht. In het huidige duinbeheer kunnen wat dat betreft nog veel verbeteringen worden aangebracht. Het maaien van graslanden en rietvelden moet bijvoorbeeld niet meer in de zomer maanden plaatsvinden maar moet worden verschoven naar het vroege najaar. Vrijwel alle insecten van deze biotopen zitten dan als pop, larve of imago veilig weggedoken in afwachting van de winter. Dood hout moet blijven staan of liggen omdat het goede nest- en overwinteringsplaatsen biedt aan ongewervelden (insecten, spinnen, pissebedden), vogels en vleermuizen. Het kappen van duindoorns moet, zo het al nodig is, plaatsvinden tegen het einde van de winter wanneer de struiken nog slechts verlepte en gistende bessen dragen. En zo kunnen nog veel meer aanpassingen ten behoeve van de fauna worden aangebracht.

Dynamiek: daar moet men aan wennen?

Het uitgangspunt van de ecosysteemvisie van de Stichting Duinbehoud is, dat natuurlijke, landschapsvormende processen weer kansen krijgen in de duinen. Het verdwijnen van de grote meeuwenkolonies in Meijndel door toedoen van de Vos heeft echter fraai aangetoond dat velen gemakkelijk lippendienst bewijzen aan een dergelijk uitgangspunt, maar vervolgens terugschrikken wanneer de konsekwenties zichtbaar worden. Plotseiling is het een probleem dat er geen meeuwen meer in kolonies broeden in de Haagse duinen. Maar in de zestiger jaren heeft de mens zeer veel moeite gedaan om de uitdijende meeuwenkolonies in Meijndel onder de duim te krijgen, wat steeds jammerlijk mislukte. Jaren later blijkt de Vos hier toe wel in staat en nu is Leiden in last.

Wanneer de vele ideeën in de visie daadwerkelijk worden gerealiseerd, zullen er sommige vertrouwde situaties drastisch gaan veranderen. Geen plezierjacht betekent minder Fazanten (want die werden door de jagers uitgezet en bijgevoerd), begrazing betekent wellicht ook minder Nachtegalen maar meer Veldleeuweriken, meer natte duinvalleien door terugdringen van de oppervlakte-infiltratie betekent zeker meer steekvliegen en dazen en ook minder eenden. Aan natuurlijke dynamiek is de argeloze duinbezoeker veelal niet meer gewend: daar ligt nog een belangrijk aandachtspunt voor beleidsmakers en voorlichters. De visie van de Stichting Duinbehoud voor 2020 biedt hen genoeg achtergrond daarvoor.

